

איסור הפירות ולכך יש התר לפדיון ע"י חילולו, אבל כאן הלא הפדיון מפקיע את האיסור מהפט"ח, ואם כן עדיין קיימת ההנחה אין לך דבר שפדיונו מותר והוא אסור.

ובחזו"א (יז, ג) צדד [לולא פרש"י] פירוש אחר עפ"י שינוי מועט בגרסת הגמרא, שכוונת המקשה היא כשם שמצינו בשביעית שיש שם חילול שאינו מפקיע את האיסור הראשון, כמו"כ אפשר שיהא חילול כדי להתיר האיסור הראשון ולא להאסר בעצמו. עוד כתב פירוש נוסף – בשביעית י, ג.

'לא תגזו בכור צאנך – אבל אתה גוזז בכור חמור'. פירוש, גזיזה בתורת הנאה ושימוש האדם, והוא הדין לעבוד בו. ור' יהודה אסור. אבל אם היה שערו מסובך ומזיק לו, או שהיתה לו מכה במקום השערות – הכל מודים שאין איסור בדבר. וגוזז וקובר השער (עפ"י הרא"ש).

האחרונים תמהו הלא להלכה ששותפות נכרי פוטרת, נמצא 'צאנך' מיותר להתיר פט"ח בגיזה כלומר בהנאה, והרי אנו נוקטים להלכה כר' יהודה לאסור. ועוד, מדוע עולא העמיד מחלוקתם בסברה הלא מפורש בברייתא שנחלקו בדרשת המקראות (ע' מהריט"א; בית מאיר אה"ע כח, כא; חזון איש יז, ו, ועוד).

ובשפ"א (כאן ולהלן יא. ע"ש) פרש שלפי עולא [בניגוד ללשנא בתרא] תתפרש הברייתא על גיזה שאין בה הנאה [וכ"מ בפירוש הריב"ן למכות כא:], שר' שמעון ממעט גיזה זו מאיסור, ואילו לר' יהודה אסור כשאר הקדשים. ולהלכה קיימא לן ששותפות נכרי פוטרת ואין איסור גיזה כבשאר קדשים, ומ"מ אסור בהנאה. וכיוצא בזה פרש החזו"א בכורות יז, ג. וע"ש כג, ה. וכן הנצי"ב כאן ולהלן י: ובספר חדושים ובאורים א, ט.

דף י

'ואם איתא דלאחר עריפה שרי רבי שמעון, ליתני ומודה רבי שמעון בפטר חמור...' כתב הנצי"ב (משיב דבר ח"א נז) להוכיח מכאן שכשם שלאחר עריפה אסור בהנאה, כך אם מת או נשחט אסור לרבי שמעון, שאם לא כן היה יכול להקשות 'ולטעמיך' – גם אם תאמר שלאחר עריפה אסור עדיין קשה מדוע אין ר' שמעון מודה בפטר חמור שמת – אלא משמע שבכל אופן שמת אסור בהנאה. [ולפי"ז אתי שפיר דברי רש"י (ט: ד"ה ופטר) שמדובר בפטר חמור שנשחט].

ואולם השפת-אמת נקט כדבר פשוט (לעיל ט: וכן הוכיח להלן יב:) שרק העריפה היא שאוסרת בהנאה [ופרש דברי רש"י הנ"ל רק לפי הדעה האוסרת מחיים].

'וטעמא מאי מטמאי רבנן? אמרוה רבנן קמיה דרב ששת: הואיל ואיסורו חישובו. ולרבנן מי אמר הואיל ואיסורו חישובו, והא תנן... הא מני רבי שמעון'. יש לפרש שורש מחלוקת התנאים בענין 'איסורו חישובו'; חכמים סוברים כיון שחשבתו התורה 'אוכל' לחייב על אכילתו מלקות משום אוכל נבילה, כמו כן נחשב 'אוכל' לטמא טומאת אכלים. ואילו רבי שמעון סובר (בפ"ג דמכות) 'כל שהוא למכות' ואין צריך אכילת כזית ללקות, וכן סבר (לפי התוס' בשבועות כג) שאכילה שלא כדרך גם כן אסורה מהתורה, לפיכך אין ראיה שהחשיבה תורה את הדבר ממה שחייבה מלקות, שהרי אף בכלשהו ובשלא כדרך לוקה.

ולפי זה יצא שבאיסור 'עשה' לדברי הכל אין אומרים 'איסורו חישובו' – שהרי אין בו מלקות בכזית, וגם חצי שיעור אסור [אך מדברי התוס' (בשבת צא ובשבועות כג) נראה שלדעתם אף באיסור עשה יש חומרה בשיעור, ושיעורו מחשבות לענין הוצאת שבת] (עפ"י אור שמח מאכלות אסורות ב, ג. ע"ש. ובתחילה צידד עפ"י

דקדוק דברי רש"י שדוקא כשהאיסור חל רק על ישראל אומרים 'איסורו חישובו', אבל כשאסרתו תורה גם על גויים אינו 'אוכל' ונפקא מינה לאבר מן החי], אבל לפי הסברה האמורה, אדרבה, כיון שהכל חייבים על אכילה זו, כל שכן שנאמר 'איסורו חישובו'.

'הואיל ויש בהן סימני טהרה'. יש לשמוע לכאורה שסימני טהרה נחשבים גורם וסיבה לטהרה ואינם סימן בעלמא, שלכן אותם מינים שיש להם מקצת סימנים, נחשבים קרובים יותר למינים טהורים ממינים שאין להם סימני טהרה כלל (וכן כתב להוכיח בשו"ת דובב מישרים ח"א פט).

ואולם נראה מכמה מקומות (ע' במובא בחולין מב) שמבחינת הדין המעשי של התר אכילה, אין הפרש ביניהם, ולכך חולה הצריך לאכול איסור, לא שמענו שיש להעדיף להאכילו מין שיש בו סימן טהרה אחד על פני מין אחר שאין לו כלל סימנים. אלא שמכל מקום אפשר שיש שייכות מהותית לסימני הגוף עם טומאת אותם מינים (ע' למשל בספה"ק מי השלוח), הלכך מינים שיש בהם סימנים נחשבים יותר ל'אכל' ממינים אחרים [ואפילו בעופות שאין סימניהם מפורשים בתורה, מבואר בסמוך שסימני הטהרה גורמים].

(ע"ב) 'סח לי נימוס אחיו של ר' יהושע הגרסי שהשוחט את העורב להתלמד בו – דמו מכשיר. ר' אליעזר אומר דם שחיטה לעולם מכשיר'. ואין הלכה כן אלא כחכמים האומרים (במכשירין ו,ה) אין דם חיה ועוף טמאים מכשיר [שהכתוב **תשפכנו כמים** שממנו למדים שהדם מכשיר, בטהורים מדבר (עפ"י תוי"ט שם). או משום שרק בטהורים שהשחיטה עושה אותם לאוכל, עושה את הדם להיותו מכשיר (עפ"י משנה אחרונה)].

'אלא לאו איסורו חישובו איכא בינייהו...' אין זהו כ'איסורו חישובו' דלעיל, שהרי הוכחנו שהכל מודים שאין אומרים 'איסורו חישובו', אלא פירוש 'איסורו' לשחיטה גרועה שאינה אלא להתלמד – האם היא כשאר שחיטות ואין צורך במחשבה מיוחדת, אם לאו (רבנו גרשום. ומלשון רש"י יש להבין שסברת 'איסורו חישובו' מצטרפת עם העובדה ששחטה להתלמד להחשיבו כאוכל. וצ"ע).

'דילמא טעמא דר' אליעזר התם דשאני עורב הואיל ויש בו סימני טהרה' – הלכך דינו כעוף טהור שאין צריך מחשבה. ומדובר כאן בכרכים, שאילו בכפרים – הלא אפילו טהור צריך מחשבה. ומכלל הדברים שמענו שעוף טמא [שאינו לו סימני טהרה כלל, או אף אם יש לו ואליבא דרבנן] – אפילו בכרכים צריך מחשבה כדין נבלת בהמה טמאה [וכן משמע מתוס', שכיון שיש לו שני דיחויין, שהוא טמא ולא נשחט – צריך מחשבה]. ואילו בר"ש וברא"ש (עוקצין ג,ב) משמע שבכרכים אינו צריך מחשבה. וצ"ע ג' (עפ"י חזון איש עוקצין ה,א. וכן העיר ב'משנה אחרונה' שם).

'אין הכי נמי ומשום נימוס'. רבנו גרשום מפרש: משום שאמר נימוס שדמו מכשיר, לכך לא דיברו במתעסק שאין זו שחיטה ואין זה דם שחיטה המכשיר.

דעתו כדעת התוס' (כאן ובחולין לה:): שדם הריגת בהמה אינו מכשיר, שאין 'דם חללים' אלא באדם. ואילו רש"י (כאן ובחולין) חולק. ועל כן לפי שיטתו פרש באופן אחר, להשמיע חידוש לנימוס שאפילו בשחיטה להתלמד שהיא חשובה יותר ממתעסק – אין זו שחיטה המחשבת את הבשר.

וצ"ע בדברי רבנו גרשום, מדוע דם שחיטת מתעסק אינו מכשיר והלא קיימא לן (בחולין לא) ששחיטה ללא כוונה כשרה אפילו לא כיוון כלל לשחוט אלא זרק סכין לנועצו בכותל וכד' [מלבד אם נפלה סכין מאליה ושחטה], וא"כ הרי זה 'דם שחיטה'. וצריך לפרש שנימוס סבר כדעת חכמים החולקים על רבי נתן ופוסלים שחיטת 'מתעסק'.

'לא רצה לפדותו – עורפו'. לפי משמעות הלשון הזו (שגם הפוסקים נקטוה בדבריהם) יש מקום לדייק שדוקא אם אינו רוצה לפדות, אבל אם רוצה אלא שאין לו שה מזומן או כל מזמן אחר בשוויו – אינו חייב לערפו אלא ממתין עד שיימצא לו מזמן או שה לפדותו.

ואולם נראה שזה נכון רק לדעת הראב"ד הסובר (בכורים יב) שהעריפה אינה מצוה אלא חובה שחייבתו תורה בגדר עונש וקנס על שלא פדה, שלכן מסתבר שאם רוצה לפדות אלא שאינו יכול, ממתנים לו עד שיוכל ויפדה (ונראה שכן דעת השו"ע לחוש לשיטה זו, וכפי שמשמע בבית-יוסף). אבל לשיטת הרמב"ם שהעריפה מצוה היא, [ונראה שמברכים עליה כשאר כל המצוות], אם רוצה לפדות ואינו יכול נראה שעד שלשים יום ממתנים לו, לאחר שלשים יום – חייב לערוף. ואולם אם אינו רוצה לפדותו כלל – אפילו תוך ל' יום מחייבים אותו לערוף. [ובזה מדוקדקת לשונו שם יב,ו]. ועדיין צריך עיון בכל זה (עפ"י שבת הלוי ח"ב קעד; ח"ה קונטרס המצוות יא,ד).

א. ע' חזו"א (יז,ט) שצידד בשאלה זו, כאשר אין לו במה לפדות, אפשר שכופים אותו לערפו. וכן דייק מרש"י (ד"ה לפיכך).
ב. ע' להלן יג. שכ' לפרש שיטת הרמב"ם שלעולם אין חיוב לעורפו תוך שלשים.

'בהנאת דמיו'. רש"י מפרש שהשכיר לאחרים. ואסור לו להנות מדמי השכירות שנמצא נהנה מדמי האיסור. והרמב"ם מפרש (בכורים יב,ד) 'הנאת דמיו' על מכירת החמור, שדמי מכירתו אסורים. והראב"ד השיגו.

ולדעת הרא"ש (וכ"פ הטור והרמ"א) מותר אף לכתחילה למכור או לקדש באותו הפרש שבין דמי הטלה לדמי החמור. ואילו להרמב"ם אסור, ואף בדיעבד דמי המכירה אסורים.

[ונראה שלדעתו כל הנאת שימוש אסורה באיסור"ג, לאו דוקא הנאת מון, הלכך אעפ"י שאין כאן ריוח ממוני מהאיסור – אסור. ותואמים הדברים למש"כ הרמב"ם (ע"ז ז, יט כהכס"מ) שאסור לשחוט בסכין של ע"ז אעפ"י שמפסיד מון ע"כ, ודלא כהרא"ש בחולין ח].

אלא שעדיין קשה מאי שנא משאר דמי איסורי הנאה שפסק הרמב"ם (מאכ"א ח,טז) שמותרים בדיעבד. וכבר הקשה כן המחנה-אפרים שם. גם צ"ע מדוע רק בפט"ח השמיענו התנא איסור מיוחד בהנאת גופו ובהנאת דמיו. ושם סובר הרמב"ם שכיון שיש לפט"ח פדיון, השווהו חכמים להקדש ולשביעית שיש להם תורת פדיון והחלפה לתפוס דמיהם. ומקורו ממה שהוצרך התנא בפט"ח לאסור הנאת דמיו].

עוד נראה שלהרמב"ם אם עבר וקידש בפטר חמור – אינה מקודשת כמובא לעיל ט: ע"ש.

עוד בענין קידושין בדמי איסורי הנאה, בשיטת הראשונים – ע' במובא בקדושין נו ובע"ז נד.

'ורבי יוחנן ואי תימא רבי אלעזר אמר: עדיין היא מחלוקת'. ורבי שמעון המטהר פטר חמור מטומאת אוכלין – צריך לומר שמדובר כששחט להתלמד, ובמחלוקת נימוס ור' אליעזר, כהסבר רבא דלעיל (חזו"א יז,ה).

'לעולם רבי יהודה וכגון שאינו שוה אלא שקל וסבר לה כרבי יוסי בר' יהודה'. יש לעיין למה מעמיד כר' יהודה והלא גם לר' שמעון המתיר בהנאה, החמור אינו שוה פרוטה לאשה, שהרי צריכה ליתן כל שוויו לכהן, ואילו בא למכרו בשוק – אין לו דמים.

ואפשר שמכל מקום שוה פרוטה, שיעבוד בו ואחר כך יפדנו. ואולם לאחר שלשים יום אינו רשאי להחמיץ פדיונו (עפ"י חזון איש יז,ה).

לדברי הכל מטמא (רש"י). והמחלוקת מדברת באופן ששחטו להתלמד (הלכות שחיטה. רש"י), האם שחיטה כגון זו מועילה כמחשבה אם לאו.

דף י

יב. א. עריפת פטר חמור, כיצד?

ב. האם פדיית פטר-חמור נעשית תוך שלשים יום או לאחר שלשים?

א. לכתחילה יש לפדות פטר חמור (משנה יג.). לא רצה לפדותו – עורפו בקופיץ (= סכין גדול) מאחוריו [תני לוי: הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו]. ולא ימיתנו בצורה אחרת כגון בקנה במגל בקרדום ובמגירה – שאין אלו דרך עריפה (ערש"י).

כתב הראב"ד שאין העריפה מצוה אלא בגדר קנס ועונש. ואילו הרמב"ם מחשיבה למצוה. ולשיטתו אפשר שמברכין על העריפה (עפ"י אחרונים).

ב. למדו בברייתא מיתור הכתוב (תפדה. וע' חו"ב סו"ס"ג) שמצות פדיית פטר חמור קיימת מיד, שלא כפדיון בכור אדם. ולהלן (יב-יג) נחלקו אמוראים בדבר, בישוב סתירת הברייתות; –

רב נחמן אמר שעיקר זמן המצוה הוא לאחר שלשים, אלא שאם פדאו מקודם פדוי, ואפילו אמר 'מעכשיו'. ואילו רב ששת (כפרש"י. וע"ש רבנו גרשום) נקט שמצוותו לאלתר, אלא שאם שהה לא עבר עד שלשים יום. לאחר מכן – עבר. ורבא פרש שהדבר שנוי במחלוקת התנאים; לרבי אליעזר המקיש בכור בהמה טמאה לבכור אדם, מצוותו לאחר שלשים, ולחכמים שאינם מקישים – זמן המצוה לאלתר.

א. הלכה כחכמים שמצוותו לאלתר ואינו עובר עליו עד שלשים יום. (וע' בשטמ"ק יג. ששיעור זה מדרבנן בעלמא. וע"ע חו"א יז, ט).

כל יום שאינו פודהו – עובר בעשה. ומשמע בגמרא להלן שאין בדבר משום בל תאחר (ע' חו"א יז, ב. וערמב"ם (בכורים יב,ו) לאחר ל' אין כאן אלא עיכוב מצוה [כן הגרסה במהדו' פרנקל]).

ב. במקום הספק שדינו להפריש פדיונו לרבי יהודה, יש לעיין שמא אם אינו פודהו ואינו נהנה אין מחייבים אותו לפדות, או שמא מצוה עליו להפקיע איסורו (ע' חו"א יז, ד). והנצי"ב (יב): כתב שאינו חייב.

ג. אפשר לפדות בברכה פטר-חמור תוך שמונה ימים ללידתו, ואין לחוש שמא נפל הוא ופטר מפדיון, מלבד אם ידוע שלא כלו לו חדשיו (עפ"י שו"ת אור לציון יז"ד כא).

דף יא

יג. א. האם יש שיעור מנימלי לשווי השה שפורים בו?

ב. במה אפשר לפדות פטר חמור?

ג. הפודה פט"ח של חברו – האם הוא פדוי ולמי שייך החמור הפדוי?

ד. הגונב פט"ח של חברו – מה דינו?

ה. שה שפדו בו פטר חמור – האם נכנס לדיר להתעשר?

ו. ישראל שירש פטר חמור – מה יעשה בו?